

Ірина КОРЧАК

АРХЕТИПОВА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Соціалізація економічних відносин наприкінці ХХ ст. обумовила необхідність реалізації засад соціально орієнтованого управління економічними процесами в забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Проблема сталого розвитку – одна з найбільш актуальних у сучасному світі. Нею опікуються світові лідери, їй присвячено сотні урядових і міжурядових програм, вона вже багато років стоїть на порядку денному найвпливовіших міжнародних організацій.

Сталий розвиток суспільства у будь-якому вимірі – чи то глобальному, національному, чи місцевому – виглядає сьогодні як одна з найважливіших, невідкладних і всеосяжних проблем. Здається, людство вже наближається до того, щоб дати системні, детально прораховані, з точним передбаченням можливих наслідків відповіді на глобальні виклики епохи. Але – лише наближається, хоча відповіді мали бути сформульовані не сьогодні і навіть не вчора. Запізнення становить кілька десятиліть, і застережливі голоси експертів звучать усе тривожніше.

За історичними мірками термін відставання наче і незначний, але треба зважити, що крива історичного розвитку в наш час круто забирає вгору. Зміни, які раніше відбувалися протягом століть і тисячоліть і сприймалися як процес еволюційного розвитку, у наш час набувають карколомного, майже непередбачуваного характеру. В основі негативних змін – безвідповідальна, беззастережна і насильницька стосовно природи діяльність людини.

Тому важливо встановити психічні рушійні сили, що впливають на хід сталого розвитку й розгортання соціальної дійсності. Однією з них, на нашу думку, є архетипи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «сталий розвиток» офіційно був прийнятий на Всесвітній конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що проходила у Ріо-де-Жанейро 1992 року [12]. Це стало результатом багаторічної науково-аналітичної та політичної роботи зі з'ясування, узгодження, формулювання та прийняття широким загалом нових концептуальних ідей. Пізніше створена у 1983 р. Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку, яку очолила прем'єр-міністр Норвегії Г.Х. Брутланд, переконливо довела необхідність введення поняття «сталий розвиток» як базового. Таким чином, у міжнародно-правових документах почали формуватися ідеологічне підґрунтя, методологія оцінки наслідків глобалізації. У свою чергу, концепції і сталого, і людського розвитку, тісно пов'язані з «Цілями розвитку тисячоліття» (ЦРТ), визначеними світовою спільнотою на початку ХХІ ст., виступають орієнтиром для спрямування зусиль людства і коригуються залежно від повноти реалізації, успіхів або труднощів на шляху їх досягнення. Існують і інші концепції та проекти, що виникли і розвиваються у зв'язку з ідеями сталого розвитку і тісно пов'язані з ним [13].

Поняття «архетип» було введене К. Юнгом у 1919 році у статті «Інстинкт і несвідоме» («Instinkt und Unbewusstes»). Юнг використовує теорію архетипів для пояснення суті міфології, релігії,

КОРЧАК
Ірина,
KORCHAK
Irina,

магістр державного управління,
заступник начальника управління праці та соціального захисту населення Тетіївської райдержадміністрації Київської області, м. Тетіїв, Київська обл.

Анотація: у статті розкривається значення сталого розвитку і взаємозв'язок з архетипами єдності людини і природи на підставі аналізу можливих шляхів і реалізації концепції сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, архетипи, ментальність, етнос, людський розвиток.

УДК 316.3

мистецтва та інших феноменів культури. Надалі ідеї попередників поглиблювалися та актуалізувалися у творах західних авторів М.Л. фон Франц, Ж. Лакана, Дж. Хілмана, Е. Ноймана, Е.Ф. Едінгера, А. Стівенса, П. Белохлавека, М. Лінгс, Д. Дюмарс, І. Кікпатріка, С. Аккройда, А. Піннінгтона, К. Естес та інших. Українська школа архетипіки представлена у роботах науковців Е. Афоніна, О. Донченко, С. Кримського, Ю. Романенка, які досліджують особливості перебігу вітчизняних соціально-психологічних процесів.

Мета статті: розкрити значення сталого розвитку й архетипів єдності людини і природи для становлення екологічної свідомості сучасної людини і формування екології культури в інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Концепція сталого розвитку об'єднує три головні компоненти стійкого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну.

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів і вживанні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення сукупного доходу, який забезпечував би збереження сукупного капіталу, за допомогою якого він утворюється. Водночас перехід до інформаційного суспільства породжує структурні зміни сукупного капіталу на користь людства, збільшуючи обсяги нематеріальних потоків фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Уже тепер ці потоки перевищують обсяги пересування матеріальних товарів у сім разів. Розвиток нової «віртуальної» економіки стимулюється не лише дефіцитом природних ресурсів, а і наростанням обсягу інформації і знань, яким надається значення пріоритетного товару.

З точки зору екології, стійкий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем та їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем до відтворення й адаптації до сучасного рівня розвитку екосистеми.

Соціальна складова орієнтується на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості суспільних конфліктів. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Людина повинна брати безпосередню участь у процесах формування своєї життєдіяльності, ухваленні і реалізації рішень, виконувати контроль над їх виконанням. Соціальний вимір, а краще сказати – людський вимір сталого розвитку, вимагає абсолютно нових підходів: психологічних, моральних, культурологічних і політологічних. І на перше місце висувається не власне економічна проблематика, а спадкоємність поколінь у реалізації їхніх життєвих потреб. Тоді сталий розвиток виступає як похідна і як знаряддя виховання, освіти, прав людини, її фізичного і духовного здоров'я, розвитку демократії, законності та ін.

Сталий розвиток – складна й об'ємна категорія, яка є основою певного способу бачення реальності і відображає новий етап розвитку соціальної підсистеми біосфери. Нині можна говорити лише про найбільш загальні теоретичні контури концепції, а не про завершену теорію сталого розвитку. Цілком обґрунтованим є твердження, що головна ідея сталого розвитку співпадає з ідеєю концепції ноосфери В. Вернадського, яка полягає у тому, що: людина є закономірним етапом еволюції живої матерії, головним призначенням якої є усунення стихійності розвитку біосфери і забезпечення переходу до еволюції, керованої розумом.

Архетипи єдності людини і природи – базисні елементи культури, які формують константні моделі духовного життя, основа екології культури в інформаційному суспільстві. Прийдешне століття – століття людини інформаційного суспільства – повинно стати ерою справжньої гуманізації культури, досягнення якої є неможливим без її екологізації.

У Доповіді про людський розвиток (ДЛР) 1994 року було підкреслено, що національне багатство може розширити можливості вибору для людей. Однак цього може і не відбутися. Визначальним тут є не саме багатство, а те, як воно

використовується у різних країнах. І доти, доки суспільство не усвідомить, що головне його багатство – це люди, зайва стурбованість щодо виробництва матеріальних благ приховуватиме кінцеві цілі збагачення життя людей. За такого підходу на передній план виступає ідея розвитку людського потенціалу, або людського розвитку. З фізичного капіталу як основи розвитку акцент переноситься на людський капітал, який розглядається і як мета, і як головне знаряддя суспільного розвитку. Тоді і інвестиції мають спрямовуватися переважно у людський капітал, у людину – створення сучасних робочих місць, підвищення загальної освіченості і кваліфікації працівників, здоров'я та якості їхнього життя, забезпечення прав та свобод і людської гідності.

Людина, яка народжується на світ, якимось чином засвоює все те, що людство виробило протягом тисячоліть, репродукує етнічні особливості тощо. Таке стає можливим через вплив ментально-психічних механізмів індивідуальної психіки.

Кожний індивід відтворює й трансформує в собі минулий потенціал розвитку етносу, нації і людства, додаючи до нього краплинку свого духовно-практичного досвіду стосунків зі світом, суспільством, нацією та людьми.

Психіка кожної людини (етнофора) входить до системи соціальної психіки, є її мікročастинкою та своєрідним «генератором психоенергії». Водночас соціальна психіка етнічної спільноти, до якої належить ця людина, «присутня» в індивідуальній психіці як внутрішній психологічний досвід зовнішнього (соціального, тобто специфічного психічного): переживань, відчуттів, сприймань, вольових, духовних і соціальних зв'язків, почуттів тощо. Одним словом, відбувається взаємовплив соціальної психіки нації та індивідуальної психіки її членів. Через її функціонування й вияви окремими індивідами у процесі їх соціалізації передається зовнішнє психічне, об'єктивоване в смислах спільності, поняттях, віруваннях, традиціях, цінностях, мистецтві, музиці, літературі, народній творчості, архітектурі, національних установках, формах взаємодії, вірі в Бога, ставленні до Батьківщини, нації та її святинь, обов'язку, честі, гідності, інших етносів і народів та їх потреб і цінностей, до людини взагалі тощо [5].

Герман Гессе мав рацію, коли припускав, що «в культури, або духу, або душі є власна історія, яка перебігає поряд із так званою світовою, тобто поряд із постійними боями за матеріальну владу як друга, таємна, безкровна та священна історія».

Карл Юнг у своїй теорії дійшов висновку, що, крім індивідуального несвідомого, існує колективне, расове несвідоме, яке є проявом творчої космічної сили, спільним для всього людства. Юнг вважав, що, в процесі індивідуалізації людина може подолати вузькі межі Его та особистого несвідомого й об'єднатися з вищим «Я», що відповідає всьому людству і всьому Космосу.

Юнг розглядав психіку як комплементарну взаємодію свідомого і несвідомого компонентів при безперервному обміні енергією між ними. Для нього несвідоме не було психобіологічним звалищем відторгнутих інстинктивних тенденцій, витиснених спогадів і підсвідомих заборон. Він вважав його творчим, розумним принципом, який пов'язує людину з усім людством, з природою і Космосом. Вивчаючи динаміку несвідомого, Юнг відкрив функціональні одиниці, які назвав «комплексами» [10].

Розвиваючи та реалізуючи концепцію сталого розвитку, побудовану на розвитку особистості, потрібно врахувати, що архетип (відповідно до теорії Юнга) особистість успадковує, тому він перебуває в ній, але водночас він є і ззовні. Частина архетипу, засвоєна і спрямована зовні, утворює «персону» («маску»), бік архетипу, обернений усередину індивіда, – це «тінь» («тінь має природжений характер: якщо зірвати „маску”, то побачимо „тінь”, яка виявляється в комплексах, симптомах»). Психологічна корекція буде ефективною, лише якщо відбувається корекція «тіні» і «персони». Індивідуальне несвідоме людини можна пізнати через «комплекси» – сукупність психічних сенсів, заряджених однією емоцією, одним афектом». Комплекси про-

являються через симптоми, а сукупність симптомів утворює синдром (наприклад, страх, агресивність). Коригувати треба комплекси загалом, а усувати окремі симптоми марно — прибравши один симптом, одержуємо нові симптоми, оскільки першо-причина – комплекс – продовжує існувати і має свою руйнівну силу. Щоб коригувати «комплекс», необхідно витягнути з несвідомого емоційно заряджений «комплекс», переусвідомити його і змінити його емоційний знак, змінити напрям афекту, тобто мета – усунути не симптом, а той афект, який лежить в основі «комплексу».

Юнг ввів поняття «казуального єднального принципу синхронності», який позначає осмислені збіги подій, розділених у часі та просторі. За його визначенням, синхронність стає дієвою, коли «певний психічний стан має місце одночасно з однією або декількома зовнішніми подіями, які виникають як значущі паралелі до поточного суб'єктивного стану». Синхронно пов'язані події вочевидь співвідносяться тематично, хоча між ними немає лінійно-причинного зв'язку [5].

Це — історія формування соціальної психіки нації, насамперед, її ментально-психічної складової. Головна мета сталого розвитку суспільства полягає у забезпеченні умовно нескінченного існування людської цивілізації та її прогресивного розвитку. Така мета вимагає вирішення завдань двох рівнів. Перший рівень можна позначити як необхідний – це фізичне виживання людини біологічної. Другий рівень – достатній, він передбачає духовний розвиток людини соціальної. Зазначене не означає якусь черговість чи ієрархію. Обидва рівні є надзвичайно важливими та взаємозалежними. Інколи здається, що завдання виживання людини як біологічного виду — більш зрозуміле, актуальне, першочергове. Але не менш зрозумілим є і те, що людина без духовного розвитку, людина, особистість якої лише проглядається за природним намаганням продовжити рід, забезпечити фізіологічні функції, – то регрес, втрата людиною головного – її людяності, відмінності від тваринного світу. Саме на рівні розвитку людини соціальної, людини як особистості стає можливим творення ідеї і реальності сталого розвитку.

Головними передумовами реалізації сталого розвитку можна визначити такі:

- поширення у масовій свідомості глибокого розуміння взаємозв'язку між людиною, людством та природою, а також фундаментальних основ стійкого розвитку відкритих стаціонарних систем;
- визначення напрямів зміни сутності людини як особистості, перетворення її з об'єкту у суб'єкт глобального розвитку;
- формування глобальних, національних і місцевих стратегій сталого розвитку за умов економічного зростання та забезпечення основних потреб людей;
- суттєве зменшення споживання ресурсів;
- знаходження джерел фінансування економічних, екологічних, соціальних, політичних та інших перетворень, особливо для країн, що розвиваються;
- створення нормативно-правової та інституційної бази сталого розвитку;
- створення й удосконалення національних та міжнародних систем моніторингу щодо ефективності реалізованих заходів і коригування програм розвитку;
- розгортання масової соціальної мобілізації на користь програм сталого розвитку;
- забезпечення скоординованого у масштабах усього світу наукового опрацювання проблем та супроводу практичних дій щодо реалізації концепції сталого розвитку [11, с. 29].

Для реалізації цих умов сталого розвитку слід говорити про ментальність й архетипність нації не окремо, а як про ментально-психічну підсистему її соціальної психіки. На наш погляд, ментально-психічне являє собою таке утворення колективного несвідомого й колективного підсвідомого соціальної психіки нації, що є згустком, ядром, сутністю її внутрішнього духу, пов'язаного з таємницями народження етносу, його взаємодії з природою й соціальним світом, психоенергія якого

концентрує всю іншу сукупність психічного, тобто будь-яким чином проявляється в поведінці, діях, особливостях мислення, світовідчуття, світосприйняття тощо під час життєдіяльності нації [2]. Такої думки дотримується частина вчених, зокрема М.І. Пірен, зазначаючи, що «типові психологічні риси етносуб'єктів, зафіксовані в їх ментальності, є водночас і своєрідними „мітками” того природного й соціального середовища, в якому вони сформувалися».

Архетипи людських відносин та інші норми, стилі життя, паттерни поведінки, стереотипи дій, фігурації між-людської залежності — все це утворює поле державних якостей. Тобто, державні якості можна розглядати як такі, що складаються з експліцитних та імпліцитних норм, які визначають поведінку, освоєну й опосередковану за допомогою архетипових символів; як такі вони виникають унаслідок колективної діяльності, включно з їх втіленням у предметах.

Зазначені цілі сталого розвитку, як бачимо, є взаємопов'язаними, вони є цілями управлінської діяльності на всіх рівнях – глобальному, регіональному та місцевому. Вони складають основу для розробки політики та конкретних заходів органів управління відповідних рівнів. Але зміст та ефективність діяльності органів державного управління й місцевого самоврядування та громадських організацій залежать від глибини розуміння виконавцями й усіма людьми нових підходів, що відображають і вже набутий досвід (негативний та позитивний), і прогностичні оцінки ситуації у біосфері, і практичні потреби людей, і архетипову складову людського розвитку (свідомого і надсвідомого). Треба навчитися зіставляти потреби з можливостями довкілля й природи, особисті інтереси – з національними та загальнолюдськими. Треба навчитися долати егоїзм заможних груп на користь соціальної справедливості, на яку все ще сподіваються мільйони знедолених у світі. Ця підсистема є відносно сталим специфічним утворенням ланки «колективне несвідоме – колективне підсвідоме», що утримує риси соціально-психологічного образу етносу в конкретних географічних, історичних і культурних умовах, які постійно проєктуються на теперішню соціальну дійсність. Така проєкція за своєю суттю є системою розумових і чуттєвих образів, які опосередковано та неусвідомлено стимулюють і регулюють поведінку членів етносу в конкретних соціокультурних умовах.

Висновки та подальші напрямки наукових досліджень.

Прискорення динаміки світових процесів, розвиток глобалізації на тлі недостатнього розуміння з боку світових лідерів причин негативних наслідків процесів, що розвиваються у природі та соціумі, запізниле реагування на них – усе це призводить до накопичення та загострення глобальних проблем, вони стають дедалі небезпечнішими для людства та планети.

Ідеї сталого розвитку виникають як альтернатива недостатньо організованому і керованому суспільному розвитку в усіх сферах людської життєдіяльності. Приходить розуміння, що подальше слідування його траєкторією веде у безвихідь. На порядок денний світового розвитку виходить імператив пошуку виходу з такого становища, визначення шляхів переходу на засади сталості в усіх галузях суспільного управління.

«Ми ще належним чином не засвоїли досвід Середньовіччя, Античності і первісної старовини, — писав К. Юнг, — проте нас вабить невблаганний потік прогресу, який з дикою силою рветься вперед, у майбутнє. Ми услід за ним все більше і більше відриваємося від свого коріння».

Таким чином, категорія «архетип» у сучасній науці про культуру, про відносини людини і природи набуває статусу категорії, яка задає підставу для міжпарадигмального діалогу, джерела нових знань про культуру. Динаміка часу визначається і виражається пануючими в суспільстві архетипами; зміна часів означає зміну архетипів або способів їх прояву.

Автор усвідомлює всю складність завдання і розуміє, що зміст зазначених проблем, їх вибір і структура вимагають подальшого вивчення.

Список літератури:

1. Бойко В.В. Социально-психологический климат коллектива и личность / В.В. Бойко, А.Т. Ковалев, В.Н. Парфенов. – М. : Мысль, 1983.
2. Варій М.Й. Соціальна психіка нації : монографія / М.Й. Варій. – Львів : Сполом, 2002.
3. Барій М.Й. Загальна психологія : навч. посібник для студ. психол. і педагог. Спеціальностей / М.Й. Барій. – Львів : Край, 2005.
4. Винницький О.Р. Мозок і парапсихологія : монографія / О.Р. Винницький. – К. : Поліграфкнига, 1996.
5. Вичев В. Мораль и социальная психика / В. Вичев. – М. : Прогресс, 1978.
6. Грофф С. За пределами мозга / С. Грофф. – М. : Изд-во Московского Трансперсонального центра, 1993.
7. Донченко Е.А. Социетальная психика / Е.А. Донченко. – К. : Наукова думка, 1994.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М., 1990.
9. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992.
10. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени / К.Г. Юнг. – М., 1993
11. Сталий розвиток суспільства : навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. – 2 вид. – К., 2011. – 392 с.
12. Hartmut Bossel. Indictors for sustainable development: Theory, method, applications / Bossel Hartmut. – International Institute for Sustainable Development, 1999. – 124 p.
13. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies / United Nations. — 3rd edition. — New York, October 2007. – 93 p.